

УДК:159.953 + 159.942

orcid.org/0000-0003-3814-4037

orcid.org/0000-0001-5319-1996

orcid.org/0000-0003-1560-9516

doi.org/10.5281/zenodo.1184467

Г.В. Попова, Н.В. Підбуцька, Ж.Б. Богдан
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків

МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СТУДЕНСТВА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ІГОР)

У статті аналізуються соціалізовані процеси і кризові ситуації в студентські роки. Наводиться опис трансформаційних коучингових ігор, що моделюють ситуації в області особистісних, групових і професійних відносин. Розглядаються результати дослідження ціннісних протиріч у майбутніх фахівців в умовах моделювання кар'єрного шляху за допомогою коучингової трансформаційної гри «Призначення». Представлені дані спостережень щодо гендерних особливостей типових ціннісних протиріч майбутніх фахівців.

Ключові слова: соціалізовані процеси у студентські роки, трансформаційна коучингова гра (ТКГ), кар'єрний шлях, гендерні особливості ціннісних протиріч.

Г.В. Попова, Н.В. Подбущая, Ж.Б. Богдан МОДЕЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ПРОЦЕССОВ СТУДЕНЧЕСТВА С ПОМОЩЬЮ ИННОВАЦИОННЫХ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ (ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ИГР)

В статье анализируются социализационные процессы и кризисные ситуации в студенчестве. Приводится описание трансформационных коучинговых игр, моделирующих ситуации в области личностных, групповых и профессиональных отношений. Рассматриваются результаты исследования ценностных противоречий у будущих специалистов в условиях моделирования карьерного пути с помощью коучинговой трансформационной игры «Предназначение». Представлены данные наблюдений относительно гендерных особенностей типичных ценностных противоречий будущих специалистов.

Ключевые слова: социализационные процессы в студенчестве, трансформационная коучинговая игра (ТКГ), карьерный путь, гендерные особенности ценностных противоречий.

G. Popova, N. Pidbutska, Zh. Bogdan
SIMULATION OF STUDENT SOCIALIZATION PROCESSES BY MEANS OF
INNOVATIVE PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES
(TRANSFORMATIONAL GAMES)

The article analyzes socialized processes and crisis situations in student years. In particular, the results of socialization processes are the mastery of all the diversity of adult social roles in various spheres of social relations and in such areas of life as professional, social and personal. The results of the study of value contradictions in future specialists in conditions of the career path modeling with the coaching transformation game «Destination» are considered in the article. Observational data about gender peculiarities of future specialists typical value contradictions are presented.

Keywords: transformational coaching game (TCG), career path, gender peculiarities of value contradictions.

Актуальність проблеми. Студентський період життя людини співпадає з періодом юності та ранньої дорослості та характеризується насиченими соціалізаційними процесами, результатами яких є оволодіння усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини в різних сферах суспільних відносин. За даними дослідників, студентський вік – це «сенситивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини як особистості», в ході якого активно розгортається: 1) формування професійних, світоглядних і громадянських якостей майбутнього фахівця; 2) розвиток професійних здібностей та творчих проявів особистості; 3) становлення інтелекту і стабілізації рис характеру; 4) становлення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; 5) формування соціальних цінностей у зв'язку з розвитком «дорослих» стосунків з оточуючими [1]. Соціалізаційні процеси у студентстві стосуються, насамперед, важливих напрямків життя: професійного, суспільного, особистого.

Для особистості студента характерним є активний розвиток цілеспрямованості, відповідальності і наполегливості, самостійності та ініціативності, вмінь саморегуляції, посилення свідомих мотивів поведінки. Головною сферою життєдіяльності студентів є професійне навчання, на фоні якого розгортаються усі соціалізаційні процеси, розвиток нових стосунків з оточуючими, особистісне зростання та самоствердження у діяльності, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне і фізичне самовдосконалення. Але ці процеси є достатньо стихійними та нерівномірними, а для багатьох студентів супроводжуються кризою становлення ідентичності. Не кожен студент може реалізувати власні потенціали у різних сферах через недостатній життєвий досвід та низькі можливості саморегуляції, невизначеність Я-концепції. Саме тому важливими є дослідження, що пропонують профілактичні та корекційні психологічні технології, які допомагають студенту усвідомити та дифере-

нціювати власні цінності, мотиви та можливості. На наш погляд, необхідно інтегрувати психолого-педагогічні знання в процес навчання майбутніх фахівців за допомогою новітніх освітніх технологій: соціально-психологічного тренінгу, ділових та трансформаційних ігор та ін.

Виклад основного матеріалу. Вікова криза особистості 17-18 років пов'язана з потребою в самовизначенні після закінчення загальноосвітньої школи та пошуком свого місця в подальшому, вже самостійному житті. Цей етап насичений конструюванням майбутнього.

Особистісна криза в студентстві (з 18- приблизно до 23 р.) включає в себе юнацьку вікову кризу та також характеризується суттєвими психологічними змінами особистості, яка виходить у самостійне доросле життя. Молода людина усвідомлює свою недостатність у самоуправлінні, саморегуляції та самовихованні, стикається з протиріччями у власній ціннісно-смісловій сфері та взагалі з власною необізнаністю при усвідомленні життєвого вибору. Ситуація життєвого вибору у студентстві супроводжується сумнівами, невпевненістю в собі, переживаннями невизначеності, і водночас відповідальністю за кожен крок до остаточного прийняття рішення [2, 5].

Дослідники виділяють нормативну у студентські роки кризу, яка переборюється в період адаптації до навчання у ВНЗ [1, 7]. Проте ця криза може набувати затяжного характеру: труднощі не вирішуються, а відкладаються на потім через небажання їх розв'язувати. Криза приводить до загострення рольових конфліктів в соціальному оточенні («студент – викладач», «студент – студент» «студент – сім'я та взагалі соціальне оточення»). Можуть, виникати негативні почуття від необхідності відвідувати заняття, критичне ставлення до викладачів, конфлікти з товаришами. Найбільш кризовими ситуаціями студентського віку є такі:

1. Ситуація професійного самовизначення. Факт вступу до університету породжує надію на нове цікаве життя, зміцнює віру молодій людині у власні сили і здібності. Проте в декого швидко настає розчарування: виникає питання про правильність обрання ВНЗ, професії, спеціальності. Дана криза зумовлена тим, що вибір професії при вступі до вищої школи не завжди свідомий та може бути зумовлений зовнішніми чинниками (приклад друзів, тиск батьків, романтичні уявлення щодо професії). Це веде до дисонансу між усвідомленням помилки щодо обраної професії та необхідністю отримання вищої освіти (наприклад, за вимогою батьків).

Зазвичай наприкінці 3-го курсу вирішується питання усвідомленого професійного самовизначення, однак далеко не усі студенти пов'язують своє професійне майбутнє зі спеціальністю, що отримують у ВНЗ. Амбівалентність таких тенденцій (або піти з ВНЗ за власним свідомим вибором, або продовжувати навчання для збереження соціально-культурного

статусу) нерідко призводить до розвитку в студентів багатьох особистісних проблем і психосоматичних розладів.

2. Ситуація залежності від батьківської сім'ї. З одного боку, молоді люди можуть жити окремо від батьківської сім'ї в студентському гуртожитку, мати виражену тенденцію до самостійності, проявляти особистісну зрілість, а з іншого існує емоційна та побутова (особливо матеріальна) залежність від батьків. Деякі з батьків прагнуть контролювати життя студента, продовжуючи ставитись до нього, як до дитини. Студенти мають вирішити питання відділення від батьків (сепарації) за різними напрямками: стати незалежними матеріально, перебудувати емоційні стосунки з батьками. Далеко не усі з цим можуть упоратись, що також приводить до внутрішньо-особистих конфліктів.

3. Побудова стосунків в інтимній сфері. Студентській вік відповідає періоду посилення сексуального потягу, формуванню «дорослого» досвіту в цій сфері. У юнацькому віці зростає потреба в інтимно-особистісних стосунках із психологічно-духовно близькою людиною (друг, коханий). Водночас є обставини, що викликають суперечливі почуття: створення власної сім'ї блокуване матеріальною залежністю від батьків, житловою невлаштованістю (у студентів це гостріше виражено, ніж в їхніх однолітків, які працюють на виробництві), а позашлюбні стосунки загалом є соціально несхвальними та можуть супроводжуватися внутрішньо особистісною напруженістю та конфліктністю. У сучасних умовах суспільство більш поблажливо ставиться до позашлюбних стосунків, але факт таких стосунків може приводити к протестам батьків, ускладнювати стосунки із ними. Для деяких студентів інтимні стосунки є великим навантаженням та можуть затьмарювати собою інші сфери життя, в тому числі навчання.

4. Кризові ситуації в навчально-професійній діяльності. Факторами, що провокують кризові ситуації у студентів, є ряд особливостей навчального процесу у вищій школі: несистематичне передекзаменаційне вивчення матеріалу; стремління отримати, насамперед, високі оцінки, а не знання; зубрінням навчального матеріалу замість свідомого та творчого опанування знаннями; усвідомлення недостатності власних знань та вмінь тільки у період виробничої практики. Все це не сприяє формуванню глибоких професійно-важливих і особистісно-значущих знань і вмінь та провокує психоемоційні перевантаження.

В ході навчання у виші студенти стискаються не тільки з навчальним навантаженням, але і з соціальною: стосунки з одногрупниками, участь у різноманітних суспільних заходах на рівні ВНЗ, міста та ін. Навчальна та соціальна сфери можуть як сприяти одне одній, так і заважати. Студенти вчаться розподілу енергії у своєму житті, але не завжди можуть гармонічно це робити, що також приводить до фізичного та емоційного виснажен-

ня. Ці кризові ситуації відображають основні конфлікти особистості у юності, що пов'язані з вирішенням важливих питань: контроль за життям (внутрішній чи зовнішній); засвоєння нормативів дорослого життя; усвідомлення власних важливих потреб та мотивів, оформлення ціннісних орієнтирів. Етап пристосування молодої людини до студентського життя має більш соціальний відтінок (тобто що я за людина взагалі, чого прагну, як буду досягати, які відносини матиму с оточенням). В подальшому соціалізаційні процеси розгортаються ще і в професійній площині: потрібно буде вирішити проблему професійної спеціалізації та кваліфікації, уявити професійне майбутнє. Таким чином умовно можна виділити дві основні сфери, де розгортаються соціалізаційні процеси у студентстві: соціальна та професійна.

У соціальній сфері молода людина вирішує питання як бути у особистому житті, будувати стосунки з близькими та іншими в новій ролі дорослої та самостійної людини (і взагалі, як такою стати). Окрім ближнього оточення молода людина презентує себе суспільству, визначає свою позицію по багатьом питанням, обираючи ті чи інші ролі у суспільному житті.

У професійній сфері молода людина вирішує, яке місце виділити для професійної діяльності у житті (об'єм часу та енергії, що буде займати професійна сфера) та взагалі, на що претендувати (кар'єрні плани). В процесі навчання у виші важливою для особистості майбутнього фахівця є криза професійної соціалізації при переході від навчальної до навчально-професійної діяльності. Так, в ході практики студент вишу виявляє суперечність між рівнем своєї підготовки і вимогами реального професійного середовища до знань, умінь і особистісних якостей. На даному етапі навчання у ВНЗ дуже важливим, на наш погляд, є реалістичне усвідомлення професійного майбутнього, можливостей побудови кар'єри. Такому усвідомленню допомагає рефлексивна позиція особистості та соціальна компетентність. У ході навчання у виші особисті утворення студента, що сприяють успішній соціалізації, формуються стихійно та повільно. Традиційна лекційно-семінарська форма подання знань не сприяє формуванню відповідних комунікативних вмінь та рефлексивної позиції особистості. Ці складні вміння виникають у особистості з плином часу за умови її участі у відповідних професійних та життєвих ситуаціях. Але цей час можна суттєво скоротити за рахунок впровадження в процес навчання технологій активного соціально-психологічного навчання.

Нами запропоновані низка трансформаційних коучингових ігор (ТКГ), в яких описані процеси можуть бути змодельовані та завдяки участі студента у грі усвідомлені ним та досліджені. Це суттєво впливає на розвиток у молодій людині рефлексії та прийняття нею реалістичних рішень щодо майбутнього.

Трансформаційні гри (ТГ) є настільними психологічними іграми. Одна з перших широко відомих ТГ – настільна гра, що була розроблена в громаді Фіндхорн на основі гри буддійських монахів, яку пристосували до умов західних жителів [4, 11]. ТГ дає умови трансформації свідомості, гравець може зрозуміти, як прийти до мети. Гра символічно відображає можливості особистості в різних життєвих ситуаціях. Основними психологічними механізмами дії ТГ є асоціювання, ідентифікація, проекція, інсайт [6, 8].

На даному етапі в сучасному суспільстві ТГ набули поширення. З'явилася безліч модифікацій ТГ, наприклад: пов'язаних з бізнесом («Cash Flow» – грошовий потік, коучингова гра «Ціль»), самовизначенням («Шлях до Мрії») і самопізнанням («7 печаток», «Ліла», «Код Крайона» та ін.), про відносини між чоловіком і жінкою (CALIX, конструктор відносин) і багато інших. В Одесі виникла Всеукраїнська Національна Асоціація психологічних і трансформаційних ігор.

Ціллю даної роботи є описання трьох новітніх трансформаційних ігор, які відповідають основним соціалізаційним процесам у студентстві та моделюють процеси прийняття рішень щодо особистого, суспільного та професійного життя – відповідно ігри «Королівські інтриги» (щодо процесів гендерної соціалізації), «Вільний острів» (про суспільне життя), «Ікгай» (про баланс особистого та професійного у житті). В даній роботі ми узагальнено опишемо ігри, що моделюють процеси суспільних (в тому числі особистих) відносин та, більше уваги звернем на гру, що моделює процеси у професійній сфері.

Процеси гендерної соціалізації у юності моделює гра «Королівські інтриги». Поле гри має 3 частини – замок (територія батьківського дому у вигляді замкового лабіринту, де управляє батько-король; ліс за замком (територія, де діють суспільні закономірності), замок принца (територія іншого партнера по стосунках). Гравці отримують завдання по мірі просування в грі:

1. Завдання початкове (до проходження замкового лабіринту): сформулювати мрії про принца (принцесу): збери зі списку запропонованих якостей хлопця, дівчину.

2. Принц (принцеса) написав вам листа, чекає відповідь. Придумати відповідь (бо я така (чи такий)... – охарактеризуй себе в сфері стосунків).

3. Завдання на 1 і 2 рівні (проходження замкового лабіринту): розмова з батьком-королем; з матір'ю-королевою на тему вашого обранця і стосунків з ним.

4. Завдання на 4 і 5 рівні: сформулювати плани на майбутнє щодо побудови сім'ї. (Наприклад, описати сімейний контракт – до 5 пунктів обов'язкових в сім'ї).

5. Завдання на 6 рівні. Підготовка до уходу з замку: що необхідно для самостійного життя та створення сім'ї, як треба виходити з території замку. Які повинні бути «двері», які дії в непередбачених обставин (наприклад, за межами замку зустрів не принц, а простий лицар, чи довіряти йому). Тобто практично дискутуються умови початку нового життя та різних стратегій цього.

6. Завдання на території партнера (принца, принцеси) – як ви будете вияснити стосунки. (Питання довіри до партнера, висування вимог, здобуття згоди).

7. Завдання наприкінці гри – обміркувати та сформулювати вірогідний кінець історії для головного героя (принца чи принцеси, що покинули дім заради партнера).

В гри передбачається аналіз дій головного героя за наступною схемою:

1. Психологічна позиція у взаєминах (зверху, поруч, знизу).
2. Життєва позиція жертва-переможець.
3. Відкритість-маніпулятивність у взаємодії.
4. В який бік змінюється (соціально-нормативний, чи ні і т. ін.).
5. Способи дій (співпраця, уникнення, компроміс, натиск).
6. Основні почуття героїні, героя.
7. Мораль.

Гра доповнюється підказками у вигляді літературних цитат, метафоричних карток. Таким чином, сутність гри – в тому, що гравець усвідомлює завдяки ігровим діям власні установки в шлюбно-сімейній сфері, оцінює та приміряє на себе різні можливості та стратегії в сфері взаємодії з представниками іншої статі, моделює процес сепарації від батьків.

Гра «Вільний острів» є модифікацією великої кількості подібних ігор. Ми пропонуємо варіацію гри, де можливо діагностувати соціально-рольові позиції в групі дослідити різні стратегії соціальної взаємодії, виявити схильність кожного до тієї чи іншої ролі в малознайомій групі.

Фабула гри: «Волею долі ви опинилися на березі безлюдного острова. На острові немає цивілізації. Але тут багатий тваринний і рослинний світ. Більше вам про цей острів нічого не відомо: ні про його розмірах, ні про походження, ні про безпеки. Як далеко острів знаходиться від цивілізації і чи є можливість вас врятувати, ви не знаєте. Навігаційних предметів, які допомогли б вам себе виявити, у вас немає. Ваше групове завдання – створити умови, в яких ви могли б вижити. Зрозумійте серйозність і драматичність того, що сталося, так як люди в таких умовах часто дичавіють, за дратівливістю спалахує лютя і бійки на смерть. Ви повинні оволодіти островом, налагодити соціальне життя, створити закони і т.п.»

В ході розгортання гри, ведучий може ускладнювати роботу групи у вигляді різних втручань-інтервенцій: за допомогою тропічних хвороб нейтралізувати найбільш активних членів групи (викликати необхідність медичної допомоги); за допомогою вітрів, злив ускладнювати роботу деяких робочих груп; пригрозивши епідемією, підказати необхідність спорудження санітарно гігієнічних об'єктів (вихід на неprestижних професій) і т.п.

Після закінчення гри є обов'язковим етап аналізу того, що кожен учасник відчував у своїй ролі, чи вибрав її сам або його призначили, як був організований процес обговорення, наскільки ефективно взаємодіяла група тощо. Це дає можливість діагностувати взаємини, симпатії, антипатії у групі, виявити лідерів, їх стратегію поведінки; побачити особистісні якості гравців, зазвичай приховані в повсякденних контактах; наочно показати, як будуються відносини в людському суспільстві. Кожен з гравців має шанс отримати свій «соціальний портрет» та уявлення щодо можливих успішних соціальних стратегій.

Більш детально опишемо трансформаційну коучингову гру «Ікігай» («Призначення») [8], що моделює «проходження» учасниками типових етапів кар'єри. Японське поняття «Ікігай» досить складно однозначно перевести на українську мову, але приблизно можна розшифрувати як «те, що надає життю сенс, те, що змушує нас прокидатися щоранку з радістю». Іншими словами, Ікігай – це по-східному витончене і компактне визначення вашого головного інтересу, тієї справи, яку приносить радість у ваше життя [8].

При створенні гри ми спиралися на той факт, що на кожному етапі більш актуальними стають ти чи інші цінності особистості. Цінності – це суб'єктивно зацікавлене ставлення до речей, явищ, тож їх розвиненість передбачає зацікавлене ставлення до навчальної та професійної діяльності [5 с. 209]. Вони спрямовують професійний вибір, професійне зростання, та взагалі професійну діяльність 4, с. 334]. Тому наявність професійних цінностей продукує розвиток професійної спрямованості, яка розкривається у таких аспектах як інтерес до професії без меж, готовність розвиватися у професії, вкладати сили для досягнення певних рівнів професіоналізму, усвідомлення професійних перспектив та намагання їх досягнути. В грі враховані такі етапи:

1. Етап становлення триває п'ять – сім років після навчання у виші (приблизно до 30 років). У цей період працівник практично освоює обрану професію, здобуває необхідні навички, формується його кваліфікація, відбувається самоствердження і з'являється потреба до встановлення незалежності. Зазвичай в цьому віці створюються і формуються сім'ї, тому у працівника з'являється бажання одержувати заробітну плату, рівень якої

вище прожиткового мінімуму. Потреби щодо безпеки існування, турбота про здоров'я можуть не виходити на перший план.

2. На етапі просування (орієнтовно від 30 до 40 років) йде процес росту кваліфікації, просування по кар'єрних сходах. Накопичується багатий практичний досвід, вдосконалюються професійні навички, зростає потреба в самоствердженні, досягненні більш високого статусу і ще більшої незалежності, починається самовираз як особистості. На цьому етапі професійної кар'єри набагато менше приділяється уваги задоволенню потреби в безпеці, зусилля працівника зосереджені на збільшенні розмірів оплати праці та турботі про здоров'я. Хоча багато потреб в цей період задоволено, людину продовжує цікавити рівень оплати праці, з'являється все більший інтерес до інших джерел доходу (наприклад, участь в прибутках, капіталі інших організацій, акції, облигації).

3. Етап максимальних досягнень (орієнтовно від 40 до 50 років) характеризується діями по закріпленню досягнутих результатів. Настає пік ділової кар'єри. На цьому етапі відбувається подальше вдосконалення кваліфікації і її підвищення в результаті активної діяльності і спеціального навчання. Цей період характеризується творчістю, тут також може бути підйом на нові службові щаблі. Особливістю кар'єри для багатьох спеціальностей, наприклад правоохоронця, є те, що цей період може бути останнім службовим періодом. Далі людина повинна бути обирати новий шлях, що може бути не пов'язаним з правоохоронною діяльністю.

4. Етап збереження (для цивільного населення – приблизно 50-60 років). Людина в цей період досягає верхів незалежності і самовиразу, стає зацікавлена передати свої знання молоді. Період також характеризується творчістю та сходженням на нові службові щаблі.

У ході ТКГ, яка системно моделювала типові життєві процеси, студентам пропонувалось перерозподіляти «життєву енергію» (умовні бали) в той чи іншій ігровій ситуації між можливістю професійної реалізації та іншими життєвими пріоритетами. В ігрових умовах моделювання кар'єрного шляху майбутні фахівці усвідомлювали протиріччя між життєвими цінностями, що можуть бути реалізованими в конкретній ситуації кар'єрного вибору. Найголовнішим протиріччям, що сприяє розвитку особистості, є невідповідність між вимогами професії та наявними якостями особистості. Тому за умови включення людини у професійну діяльність відбувається збагачення її психіки за рахунок утворення таких комплексів якостей, що створюються на основі наявних та нових властивостей, які є однією із складових професійного потенціалу фахівця [9].

Спираючись на погляди Л.С. Виготського [3] про необхідність проходження криз у онтогенезі, які є рушійними силами розвитку особистості за умови продуктивного розв'язання, вважаємо, що людина як суб'єкт

діяльності для ефективного професійного становлення повинна проходити через протиріччя та кризи, тобто шлях до професіоналізму є «тернистим», з «піднесеннями та падіннями», в якому багато що залежить від активності особистості, рівня вмотивованості до виконання професійної діяльності, готовності до продуктивної самореалізації тощо.

ТКГ надає можливість усвідомлення та розмірковування над наступними питаннями: важливості, місця і обсягу конкретної життєвої сфери для учасника; реального обсягу витрат енергії на ту чи іншу сферу власного життя; виділення сфер активності і пасивності, використання правових чи інших стратегій професійної діяльності; загальна характеристика ресурсів особистості; усвідомлення умов і можливостей оволодіння професійною сферою життя на шляху самореалізації; усвідомлення особистого «життєвого балансу» – балансу цінностей. Найвнішність ціннісного протиріччя визначалась зниженням до 0 балів за ігровою шкалою одної із життєвих сфер на користь іншої.

В ході використання ТКГ серед студентів НТУ «ХПІ» 4-5 курсів (58 осіб: 30 дівчат та 28 юнаків) були отримані дані спостережень щодо гендерних особливостей життєвих пріоритетів та ціннісних протиріч (дані представлені в таблиці 1).

Таблиця 1

Типи ціннісних протиріч майбутніх фахівців (частота у %)

№	Тип протиріччя	Група дівчат	Група юнаків
1	Ризик – стабільність	30	-
2	Сім'я – робота	45	8,1
3	Можливість збагачення некоректними методами – спокійна совість	10	24,4
4	Здоров'я – зусилля на побудову кар'єри	20	50,7

Біля половини дівчат-учасниць ТКГ демонстрували усвідомлення пріоритету традиційних гендерних цінностей (перевага сім'ї над роботою), що вступає в протиріччя з цінністю професійного просування. Протиріччя визнавалось на певній стадії гри як інсайт щодо вибору цінностей сім'ї в супереч кар'єрним планам. Серед юнаків це протиріччя виражено значно менше. Третина дівчат-учасниць ТКГ у ході гри усвідомлювали, що не можуть вчиняти ризиковано, дотримуються стабільності, не використовують надані шанси, але така стратегія не веде до досягнень. Серед юнаків ця тенденція не зафіксована.

У чверті юнаків-учасників ТКГ виявлено протиріччя по типу «можливість збагачення некоректними методами – спокійна совість» – тобто вони умовно визнали, що можуть порушити певні правила для досягнення кар’єрної мети (перерозподіл балів за рахунок «совість» на користь «робота»).

Найбільш вираженим ціннісним протиріччям у юнаків є нівелювання цінності здоров’я раді кар’єрних досягнень, про що свідчить перерозподіл балів у грі за рахунок «здоров’я» на користь «роботи».

Практично усі учасники ТКГ усвідомили власні реальні цінності на відміну від декларованих та висказали побажання приймати важливі життєві рішення (у тому числі кар’єрні) з їх урахуванням.

З метою зниження інтенсивності найбільш інтенсивних протирічч у дівчат та хлопців, у якості психокорекційної техніки, з ними були проведені такі трансформаційні коучингові ігри, як «Призначення», «Королівські інтриги». Результати впровадження цих ігор можна побачити на табл. 2.

Таблиця 2

Зміни ціннісних протиріч майбутніх фахівців за допомогою ТКІ
(частота у %)

№	Тип протиріччя	Дівчата		Юнаки	
		до*	після**	до*	після**
1.	Ризик – стабільність	30	15	-	-
2.	Сім’я – робота	45	20	8,1	5
3.	Можливість збагачення некоректними методами – спокійна совість	10	8	24,4	12,1
4.	Здоров’я – зусилля на побудову кар’єри	20	10	50,7	18,5

*Примітка. *– до впровадження ТКІ, **– після впровадження ТКІ.*

Так, ми бачимо, що за результатами впровадження визначених ігор у дівчат зменшилися всі протиріччя, найбільш знизилися показники за протиріччям – «сім’я – робота» ($\varphi=2,02$, $p\leq 0,01$) та «здоров’я – зусилля на побудову кар’єри» ($\varphi=2,13$, $p\leq 0,01$). Тож студентки стали розуміти, як можливо розподілити власний час, щоб достатньо уваги приділити, як сім’ї, так і кар’єрі, не забуваючи про власне здоров’я.

У хлопців знизилися протиріччя «можливість збагачення некоректними методами – спокійна совість» ($\varphi=1,79$, $p\leq 0,05$) та «здоров’я – зусилля на побудову кар’єри» ($\varphi=2,31$, $p\leq 0,01$), що зумовило розуміння важливості як здоров’я, так і реалізації професійних амбіцій, а також важливості знаходження у балансі із власною совістю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у студентів підвищилися усвідомлення важливості, місця і обсягу конкретної життєвої сфери для учасника; реального обсягу витрат енергії на ту чи іншу сферу власного життя; виділення сфер активності і пасивності, умов і можливостей оволодіння професійною сферою життя на шляху самореалізації; усвідомлення особистого «життєвого балансу». Отримані дані свідчать про можливість методу ТКГ сприяти усвідомленню учасниками реальної ієрархії цінностей та власних життєвих стратегій в різних життєвих сферах. Запропоновані студентам ВНЗ трансформаційні ігри можуть суттєво сприяти усвідомленню ними власних особливостей, потреб та цінностей, а також можливостей та ресурсів відносно важливих напрямів свого життя: особистих, суспільних та професійних відносин. Планується використання трансформаційної ігри, метою якої є самоствердження «Шлях до Мрії».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова Л.М. Категория нормы в психологии студенческого возраста (теоретико-методологический аспект). Х.: Консум, 1999. 240 с.
2. Власенко Л.В. Соціально-психологічна компетентність як провідний чинник становлення професіонала у ВНЗ. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. К., 2004. Т. VI, вип. 2. С. 48-52.
3. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. М.: АПН РСФСР, 1956. 519 с.
4. Геллер Е. Трансформационные игры сегодня [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://sigmagames.eu/articles/33-articles/457-sigmatgames-geller-transform-igri.html>
5. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. М.: ИЦ Академия, 2009. 384 с.
6. Попова Г.В., Штученко І.Є. Застосування трансформаційних ігор для кар'єрного самовизначення у студентів вузів. *Бочаровські читання: матеріали наук.-практ. конф. [з міжнар. участю], присвяч. пам'яті професора С.П. Бочарової*, 18 березня 2016 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2016. С. 135-138.
7. Попова Г.В. Прагнення студентів технічного ВНЗ до особистісно-професійного самовдосконалення. *Вісник Харків. нац. пед. ун-ту імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2009. Вип. 30. С. 244-254.
8. Попова Г.В., Богдан Ж.Б., Підбуцька Н.В. Моделювання та корекція професійного шляху майбутніх фахівців засобами інноваційних психологічних технологій (гра «ІКІГАЙ»). *Стратегія якості в промисленості і освіті: матеріали XIII Міжнарод. конф., 5-8 июня 2017 г., Варна, Болгария*. У 2 т. Т. I. / Упоряд. Т.С. Хохлова, Т.В. Кімстач. Дніпро, Варна, 2017. С. 267-270.

9. Потуй Ю.П. Професійні цінності: сутність і роль у формуванні особистості сучасного фахівця. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 33 (86). С. 331-337.

10. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. К.: Вища школа, 1982. 215 с.

11. Свідомство про рестрацію авторського права на твір № 67371 (Україна). «Опис трансформаційної гри «Ікгай» (Призначення)» / Попова Г.В., Штученко І.Є.; Держ. служба інтелектуальної власності України. Заявл. 18.08.16. 1 с.

12. Хомуленко Т.Б., Гордиенко-Митрофанова Й.В. «Ігровість» в дискурсивному полі психології. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Хмельницький, 2013. Вип. 5.

13. Хомуленко Т.Б., Поденко А.В., Фоменко К.І. Тренінгові психотехнології в програмах психологічного супроводу. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Вип. 54. Харків: ХНПУ, 2016. С. 247-260.

1. Balabanova L.M. Kategorija normy v psihologii studencheskogo vozrasta (teoretiko-metodologicheskij aspekt). Н.: Konsum, 1999. 240 s.

2. Vlasenko L.V. Social'no-psihologichna kompetentnist' jak providnij chinnik stanovlennja profesionala u VNZ. *Problemi zagal'noi ta pedagogichnoi psihologii: zb. nauk. pr. In-tu psihologii im. G.S. Kostjuka APN Ukraïni*. К., 2004. Т. VI, vip. 2. S. 48-52.

3. Vygotskij L.S. Izbrannye psihologicheskie issledovanija. М.: APN RSFSR, 1956. 519 s.

4. Geller E. Transformacionnye igry segodnja [Jelektronnyj resurs]. Rezhim dostupa:

<http://sigmagames.eu/articles/33-articles/457-sigmatgames-geller-transform-igri.html>

5. Zeer Je.F. Psihologija professional'nogo obrazovanija. М.: IC Akademija, 2009. 384 s.

6. Popova G.V., Shtuchenko I.Є. Zastosuvannja transformacijnih igor dlja kar'ernogo samoviznachennja u studentiv vuziv. *Bocharovs'ki chitannja: materialy nauk.-prakt. konf. [z mizhnar. uchastju], prisvjach. pam'jati profesora S.P. Bocharovoï*, 18 bereznja 2016 r. / MVS Ukraïni, Harkiv. nac. un-t vnutr. sprav. H., 2016. S. 135-138.

7. Popova G.V. Pragnennja studentiv tehničnogo VNZ do osobistisno-profesijnogo samovdoskonalennja. *Visnik Harkiv. nac. ped. un-tu imeni G.S. Skovorodi. Psihologija*: zb. nauk. pr. 2009. Vip. 30. S. 244-254.

8. Popova G.V., Bogdan Zh.B., Pidbuc'ka N.V. Modeljuvannja ta korekcija profesijnogo shljahu majbutnih fahivciv zasobami innovacijnih psihologichnih tehnologij (gra «IKIGAJ»). *Strategija kachestva v promyshlennosti i obrazovanii*: materialy XIII Mezhdunar. konf., 5-8 ijunja 2017 g., Varna, Bolgarija. U 2 t. Т. I. / Uporjad. T.S. Hohlova, T.V. Kimstach. Dnipro, Varna, 2017. S. 267-270.

9. Potuj Ju.P. Profesijni cinnosti: sutnist' i rol' u formuvanni osobistosti suchasnogo fahivcja. *Pedagogika formuvannja tvorchoï osobistosti u vishhij i zagal'noosvitnij shkolah*. 2013. Vip. 33 (86). S. 331-337.

10. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. К.: Вища школа, 1982. 215 с.

11. Svidoctvo pro reestraciju avtors'kogo prava na tvir № 67371 (Ukraïna). «Opis transformacijnoï gri «Ikgaj» (Priznachennja)» / Popova G.V., Shtuchen-ko I.Є.; Derzh. sluzhba intelektual'noï vlasnosti Ukraïni. Zajavl. 18.08.16. 1 s.

12. Homulenko T.B., Gordienko-Mitrofanova I.V. «Igrivost'» v diskursivnom pole psihologi. Visnik Nacional'noï akademii Derzhavnoï prikordonnoï sluzhbi Ukraïni. Hmel'nic'kij, 2013. Vip. 5.

13. Homulenko T.B., Podenko A.V., Fomenko K.I. Treningovi psihotehnologii v programah psihologichnogo suprovodu. Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. Psihologija. Vip. 54. Harkiv: HNPU, 2016. S. 247-260.

Надійшла до редколегії 29.09.2017 р.